

УДК 658.15; 330.131.7

Короленко Вячеслав Володимирович
аспірант економіки, організації та управління підприємствами,
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: korolenko.slava91@gmail.com
ORCID: 0009-0009-0754-8777

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КАПІТАЛОУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Korolenko Vyacheslav
PhD student, Department of Economics, Organization and Business management
Kryvyi Rih National University, Ukraine
e-mail: korolenko.slava91@gmail.com
ORCID: 0009-0009-0754-8777

PROCESS-BASED APPROACH TO ASSESSING THE EFFICIENCY OF CAPITAL FORMATION AT AN ENTERPRISE

Анотація. В умовах зростання економічної нестабільності, структурних трансформацій та обмеженості інвестиційних ресурсів проблема забезпечення ефективності капіталоутворення на рівні підприємства набуває особливої актуальності. У сучасній економічній практиці оцінювання ефективності капіталоутворення здебільшого ґрунтується на аналізі фінансових результатів, показників рентабельності або вартісних індикаторів. Водночас така результативна інтерпретація не дозволяє виявити внутрішні процесні дисбаланси, які впливають на здатність підприємства до відтворення та розвитку капіталу у середньо- та довгостроковій перспективі, особливо в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Ключова проблема полягає в обмеженості існуючих методичних підходів, які ототожнюють ефективність капіталоутворення з досягнутими фінансовими результатами та не враховують якість перебігу економічних процесів. Підприємства з порівняними показниками прибутковості можуть суттєво відрізнятися за логікою формування, трансформації та конвертації капіталу, що свідчить про наявність прихованих процесних обмежень, не зафіксованих традиційними індикаторами, але критично важливих для забезпечення стійкості розвитку. Незважаючи на значний науковий доробок у сфері аналізу ефективності капіталу, недостатньо дослідженими залишаються питання процесної діагностики капіталоутворення, інтеграції різних процесних вимірів у єдину аналітичну логіку, а також виявлення асинхронності між накопиченням, трансформацією та конвертацією капіталу на рівні підприємства. Це обмежує можливості використання результатів оцінювання для формування обґрунтованих управлінських рішень. Метою статті є обґрунтування та апробація процесно орієнтованого методичного підходу до оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємстві, що забезпечує перехід від результативного аналізу до діагностики якості та узгодженості ключових економічних процесів. У статті запропоновано функціонально-матричний підхід до діагностики ефективності капіталоутворення, який поєднує функціональні, матричні та динамічні моделі аналізу. Методика апробована на вибірці 12 підприємств переробної промисловості, що дозволило ідентифікувати типові процесні конфігурації, напрямки асинхронності та характер взаємодії між основними процесами капіталоутворення. Кореляційний аналіз Спірмена використано як допоміжний інструмент для інтерпретації узгодженості процесних змін без встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Отримані результати підтверджують, що ефективність

капіталоутворення має процесно неоднорідний характер і не може бути пояснена універсальними факторами або ізольованими показниками. Запропонований підхід дозволяє виявляти приховані процесні дисбаланси та формує аналітичну основу для прийняття диференційованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення відтворювальної спроможності капіталу в умовах динамічного економічного середовища.

Ключові слова: капіталоутворення, ефективність, функціональні моделі аналізу, матричні моделі аналізу, процесний підхід до оцінювання ефективності, підприємства переробної промисловості.

Abstract. In the context of economic instability, structural change, and limited investment resources, assessing the efficiency of capital formation at the enterprise level becomes an important analytical task. In contemporary economic practice, capital formation efficiency is commonly evaluated using financial performance indicators, profitability ratios, or value-based measures. However, such a result-oriented approach does not adequately reflect internal process characteristics that determine an enterprise's ability to reproduce and develop capital over time. The key problem addressed in this study is the methodological limitation of existing assessment approaches, which associate efficiency primarily with financial outcomes and largely ignore the quality of the underlying economic processes. Enterprises with comparable profitability indicators may differ substantially in the logic of capital accumulation, transformation, and conversion. This indicates the presence of latent process constraints that are not captured by traditional indicators but influence long-term development. Although capital efficiency, investment performance, and value creation have been widely studied, process-based diagnostics of capital formation remain insufficiently developed. In particular, the integration of accumulation, transformation, and conversion processes into a unified analytical framework, as well as the identification of process asynchrony at the enterprise level, has received limited attention. The objective of this article is to substantiate and empirically test a process-based methodological approach to assessing the efficiency of capital formation at an enterprise, enabling a shift from result-oriented evaluation to process diagnostics. The article proposes a functional–matrix diagnostic framework that combines functional, matrix, and dynamic analytical models. The methodology is applied to a sample of manufacturing enterprises and makes it possible to identify typical process configurations, directions of asynchrony, and patterns of interaction among key capital formation processes. Spearman's rank correlation analysis is used as an auxiliary tool to interpret the consistency of process changes without establishing causal relationships. The results show that capital formation efficiency is processually heterogeneous and cannot be explained by universal factors or isolated performance indicators. The proposed approach allows the identification of internal process imbalances and provides an analytical basis for managerial decisions aimed at improving the coherence of capital formation processes under changing economic conditions.

Key words: capital formation, efficiency, functional analytical models, matrix-based analytical models, process-based approach to assessing efficiency, manufacturing enterprises.

JEL codes: G31, D24

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку підприємств ефективність капіталоутворення дедалі частіше розглядається як ключова передумова забезпечення економічної стійкості, конкурентоспроможності та довгострокового зростання. Водночас у практиці економічного аналізу домінує підхід, відповідно до якого ефективність капіталоутворення ототожнюється з досягненням позитивних фінансово-економічних результатів, зростанням рентабельності або вартості капіталу підприємства. Така інтерпретація зумовлює фокус на результативних аспектах і недостатню увагу до внутрішньої логіки формування та використання

капіталу на підприємстві. За умов підвищеної нестабільності зовнішнього середовища, структурних зрушень у різних сферах бізнес-діяльності та обмеженості інвестиційних ресурсів зазначений підхід виявляє суттєві методичні обмеження. Підприємства з порівнянними фінансовими результатами можуть демонструвати принципово різну здатність до відтворення і накопичення капіталу, що свідчить про наявність прихованих процесних дисбалансів, які не фіксуються традиційними індикаторами. У цьому контексті актуалізується проблема оцінювання ефективності капіталоутворення з позицій якості перебігу економічних процесів, а не лише їх кінцевих результатів. Зазначене зумовлює необхідність розроблення таких методичних підходів до оцінювання ефективності капіталоутворення, які дозволяли б ідентифікувати структурну узгодженість або асинхронність процесів накопичення, трансформації та конвертації капіталу, а також створювали основу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення відтворювальної спроможності підприємств у довгостроковій перспективі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання ефективності капіталоутворення традиційно розглядається в економічній науці фрагментарно, у межах різних теоретичних і прикладних підходів, кожен з яких акцентує увагу на окремих аспектах формування та використання капіталу. У класичній та неокласичній традиції (A. Smith, D. Ricardo, J. S. Mill; W. S. Jevons, A. Marshall, J. B. Clark) капіталоутворення інтерпретується переважно як процес накопичення виробничих ресурсів, а ефективність — як здатність капіталу забезпечувати зростання обсягів виробництва або продуктивності. В аспекті неокласичної логіки у моделях економічного зростання R. Solow закріпив уявлення про капіталоутворення як функцію інвестицій та технологічного прогресу, що зумовило орієнтацію досліджень на кількісні показники приросту капіталу.

У фінансово-економічних дослідженнях ефективність капіталоутворення найчастіше аналізується крізь призму результативних і вартісних показників. Так, у працях F. Modigliani та M. Miller, а також у класичних роботах з корпоративних фінансів (R. Brealey, S. Myers, A. Damodaran, A. Rapraort) ефективність капіталу пов'язується зі здатністю генерувати фінансову віддачу, забезпечувати зростання вартості бізнесу та оптимальну структуру фінансування [1–4]. У цій логіці капіталоутворення розглядається переважно як передумова фінансових результатів, а не як самостійний процес із власною внутрішньою структурою. Інвестиційний підхід, представлений у працях J. M. Keynes, J. Tobin, а також у класичних теоріях оцінювання інвестиційних проєктів, розширив аналіз ефективності за рахунок урахування часових і ризикових характеристик вкладень. Водночас і в цьому випадку капіталоутворення фактично ототожнюється з інвестиційною діяльністю, а ефективність зводиться до співвідношення очікуваних вигод і витрат, не охоплюючи ширшого спектра трансформацій капіталу.

Подальше розширення аналітичної рамки відбулося в межах управлінських і стратегічних підходів. У працях E. Penrose, J. Barney, D. Teece розвиток підприємства пов'язується зі здатністю управління формувати та трансформувати ресурсну базу, а ефективність — з узгодженістю управлінських рішень і стратегічних орієнтирів. Водночас навіть в контексті ресурсної теорії та концепції динамічних здатностей капіталоутворення не виокремлюється як самостійний об'єкт аналізу, а розглядається опосередковано через результати організаційного розвитку. Важливий внесок у переосмислення природи капіталу зробили теорії інтелек-

туального, людського та соціального капіталу (G. Becker, P. Bourdieu, J. Coleman, L. Edvinsson, T. Stewart, M. Castells), у яких капітал інтерпретується як поліструктурна система матеріальних і нематеріальних компонентів. У цих підходах підкреслюється роль знань, компетентностей, соціальних зв'язків і інформаційних потоків у формуванні економічної результативності. Проте навіть за такого розширеного трактування капіталу ефективність його формування аналізується переважно через окремі результати або функціональні виміри, без інтеграції процесів накопичення, трансформації та конвертації в єдину аналітичну логіку. У вітчизняних дослідженнях (В. Буханець, О. Дерев'янка, О. Магдалюк, О. Мельник, О. Мендрул, К. Рябикіна, А. Турило, Н. Шевчук та ін.) ефективність капіталу аналізується здебільшого у фінансовому, інвестиційному або управлінському вимірах [5–12]. Капіталоутворення при цьому розглядається як похідний результат управління капіталом або інвестиційної діяльності, а не як багатофазний процес із власною внутрішньою логікою розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Узагальнення результатів аналізу наукового доробку в аспекті оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємстві дає підстави наголосити, що попри значні напрацювання у сфері аналізу капіталу та інвестицій, у сучасній економічній науці залишається низка невирішених методологічних проблем: ефективність капіталоутворення переважно інтерпретується через результати (прибутковість, зростання вартості, фінансову віддачу), тоді як якість перебігу процесів, що до цих результатів приводять, залишається поза системним аналізом; описані методичні підходи орієнтовані на виявлення універсальних факторів ефективності, що не враховує поліструктурність капіталу та контекстну зумовленість управлінських рішень на рівні підприємства; навіть у дослідженнях, що визнають багатовимірність капіталу, відсутній інтегрований методичний інструментарій, який дозволяв би одночасно аналізувати накопичення, трансформацію та конвертацію капіталу як взаємопов'язані між собою процеси; недостатньо опрацьованим залишається питання процесної асинхронності капіталоутворення, тобто ситуацій, коли окремі контури розвитку капіталу випереджають або відстають один від одного, формуючи приховані обмеження довгострокової ефективності. Зазначені обставини зумовлюють необхідність розроблення процесно орієнтованого підходу до оцінювання ефективності капіталоутворення, здатного подолати фрагментарність існуючих підходів і забезпечити аналітичну інтеграцію різних вимірів розвитку капіталу на рівні підприємства.

Метою статті є обґрунтування та апробація процесно орієнтованого методичного підходу до оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємстві, який дозволяє перейти від результативного аналізу до діагностики якості перебігу та узгодженості процесів накопичення, трансформації та конвертації капіталу. Для досягнення поставленої мети у статті передбачено: узагальнити теоретико-методологічні підходи до оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємстві з позицій їх здатності відображати процесну природу формування капіталу; розкрити аналітичні можливості функціонально-матричної діагностики як інструменту оцінювання ефективності капіталоутворення на рівні підприємства; здійснити емпіричну апробацію запропонованого методичного підходу на вибірці 12 підприємств переробної промисловості; виявити загальні тенденції узгодженості та асинхронності процесів капіталоутворення з використанням

кореляційного аналізу; обґрунтувати практичну доцільність застосування процесної діагностики для формування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення відтворювальної спроможності капіталу.

Методика дослідження. Методика дослідження базується на процесному трактуванні ефективності капіталоутворення, відповідно до якого ефективність інтерпретується не як результат або інтегральний показник фінансово-економічної діяльності, а як якість перебігу взаємопов'язаних процесів формування, трансформації, конвертації та відтворення капіталу на підприємстві. Такий підхід зумовлює відмову від використання універсальних результативних індикаторів на користь багатовимірної аналітичної архітектури, що дозволяє фіксувати структурну узгодженість або асинхронність ключових процесів капіталоутворення. Розроблений методичний підхід до оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємстві реалізується в контексті функціонально-матричної діагностики, яка поєднує три взаємодоповнювальні рівні аналізу: функціональний; матричний; динамічний. Кожен із зазначених рівнів не використовується ізольовано, а виконує чітко визначену аналітичну функцію у загальній логіці оцінювання ефективності капіталоутворення.

Функціональний рівень спрямований на аналітичне відображення окремих аспектів перебігу процесів капіталоутворення через систему функціональних моделей. Виділено чотири базові процесні виміри: накопичення економічних можливостей; трансформація сформованого капіталу в операційному процесі; конвертація результатів використання капіталу у додану вартість; розвиток капіталу як довгострокової економічної цілісності. Для кожного виміру сформовано окрему функціональну модель, у якій залежні змінні (Y) репрезентують відповідний аспект процесної ефективності, а незалежні змінні (X) відображають умови, механізми або структурні характеристики перебігу процесу. Принциповою методичною позицією є те, що: результати функціональних моделей не інтерпретуються як самостійні висновки щодо ефективності; жодна з моделей не має нормативного або цільового характеру; одні й ті самі показники можуть використовуватися в різних моделях за умови різної економічної інтерпретації. Таким чином, функціональний рівень виконує роль первинної процесної діагностики, створюючи аналітичну основу для подальшого структурного узагальнення.

Матричний рівень забезпечує перехід від аналізу окремих параметрів до ідентифікації цілісних процесних конфігурацій. Для цього використано три матричні моделі, кожна з яких поєднує результати функціонального оцінювання за двома ключовими вимірами: М1 «Накопичення — Трансформація» — відображає якість операційного відтворення та характер накопичення потенціалу; М2 «Накопичення — Конвертація» — характеризує економічну якість капіталоутворення та здатність активів створювати додану вартість; М3 «Трансформація — Конвертація» — фіксує узгодженість операційної ефективності з вартісною реалізацією результатів. В межах кожної матриці виокремлено якісно відмінні процесні стани, які інтерпретуються не як рівні ефективності, а як типи перебігу процесів капіталоутворення. Матричне позиціонування підприємств дозволяє: ідентифікувати домінуючі процесні режими; виявити структурні дисбаланси між процесами; уникнути редукції ефективності до агрегованих показників. Важливо наголосити на тому, що матричні моделі не використовуються для ранжування підприємств або формування рейтингів.

Реалізація матричного підходу здійснюється через систему аналітичних зрізів, які послідовно розкривають різні аспекти перебігу процесів капіталоутворення: аналіз розподілу процесних станів; оцінювання стабільності та варіативності режимів; дослідження переходів між станами; аналіз перехресної узгодженості результатів різних матриць; формування узагальнених процесних профілів підприємств. Такий підхід дозволяє перейти від фрагментарних результатів до системної інтерпретації логіки капіталоутворення на підприємстві.

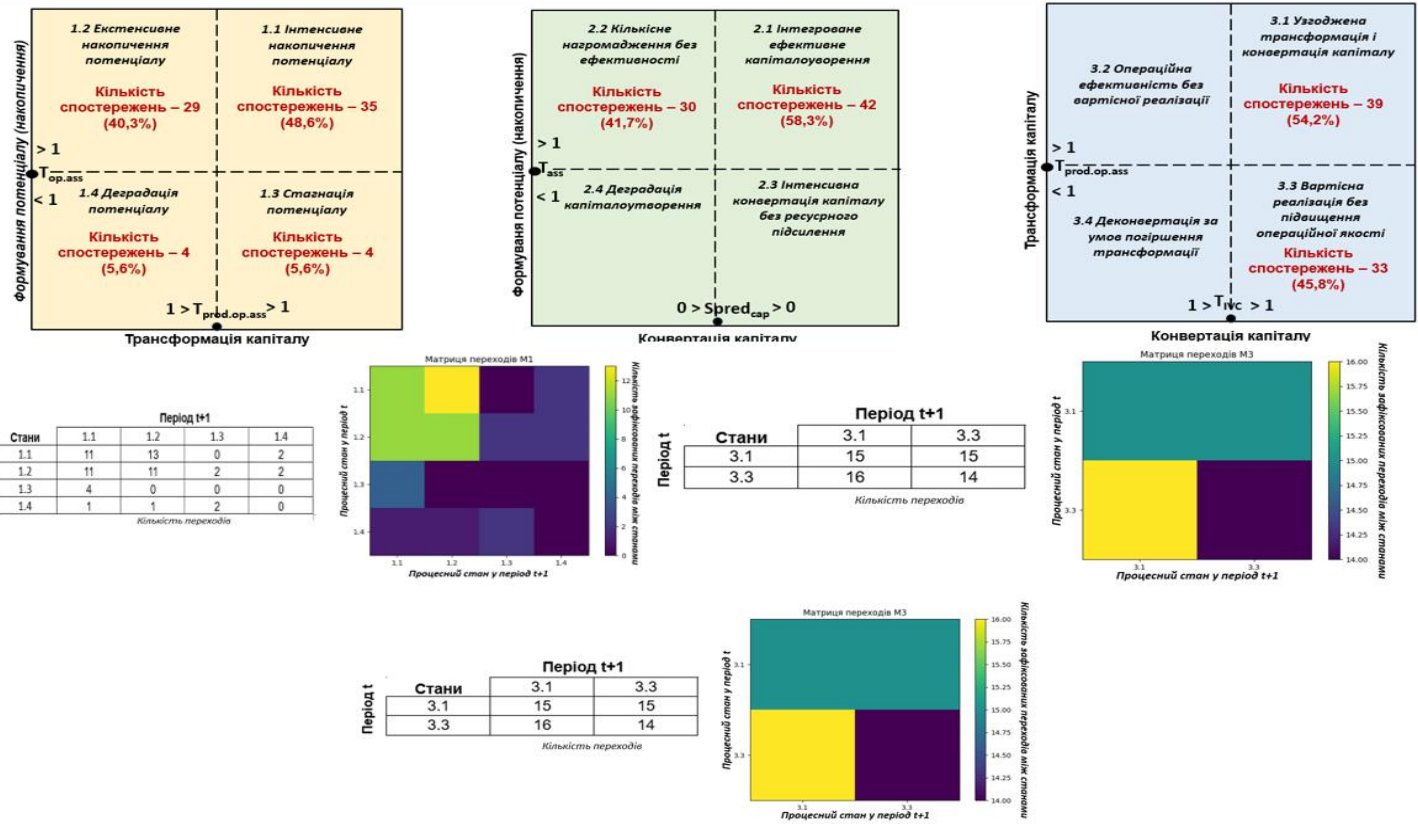
Для поглиблення інтерпретації перехресної узгодженості використано кореляційний аналіз Спірмена, який застосовується виключно як допоміжний аналітичний інструмент. Його використання має чітко окреслені методичні обмеження: кореляція не інтерпретується як причинно-наслідковий зв'язок; аналіз здійснюється лише між конкретними X та Y у межах відповідної матриці; результати використовуються для пояснення узгодженості або асинхронності процесних змін. Тобто, кореляційний аналіз виконує функцію локалізації процесних механізмів, а не доведення факторного впливу.

Завершальним етапом методики є формування узагальнених процесних профілів, які відображають стійкі конфігурації взаємодії процесів накопичення, трансформації та конвертації капіталу. Процесні профілі: не мають нормативного характеру; не є типологією «успішних» або «неефективних» підприємств; використовуються як аналітичний інструмент узагальнення та порівняння. Саме на цьому етапі методика створює основу для прикладного аналізу та переходу до кейс-досліджень.

Виклад основного матеріалу. Емпіричну базу дослідження сформовано на основі вибірки з 12 підприємств переробної промисловості України, які відрізняються за масштабами діяльності, організаційною зрілістю, управлінськими логіками та стадіями розвитку, але функціонують в порівнянних галузевих і макроекономічних умовах. Така структура вибірки дозволила дослідити не окремі випадки «успішних» або «проблемних» підприємств, а типові закономірності перебігу процесів капіталоутворення за різних управлінських стратегій і бізнес-філософій, зберігаючи при цьому аналітичну зіставність результатів.

Результати функціонально-матричної діагностики (рис. 1) засвідчили, що ефективність капіталоутворення на підприємствах переробної промисловості має процесно неоднорідний характер і не корелює однозначно з рівнем прибутковості, масштабами діяльності або обсягами інвестування. У межах досліджуваної вибірки всі підприємства демонструють здатність формувати фінансовий результат і створювати вартість, однак якість перебігу процесів капіталоутворення істотно відрізняється, що проявляється у різному ступені узгодженості між накопиченням, трансформацією та конвертацією капіталу.

Аналіз матричних моделей показав, що домінуючою тенденцією є асинхронність процесів капіталоутворення, яка проявляється у випередженні одних процесних вимірів відносно інших. При цьому виявлено, що асинхронність не має універсального напрямку: у частини підприємств вона формується за рахунок випереджальної конвертації капіталу у вартість за відсутності пропорційної внутрішньої трансформації, в інших навпаки, через інтенсивне накопичення та трансформацію капіталу за умов відкладеної або нестійкої вартісної реалізації результатів. Це свідчить про те, що ефективність капіталоутворення не є функцією інтенсивності окремих процесів, а визначається характером їх структурної узгодженості у часі.

Примітка: $T_{op.ass}$ — темпи зростання (зменшення) середньорічної балансової величини операційних активів; $T_{prod.op.ass}$ — темпи зростання (зменшення) продуктивності операційних активів; $Spred_{cap}$ — спред прибутковості (збитковості) капіталу; T_{Assets} — темпи зростання (зменшення) балансової середньорічної величини активів; T_{nc} — темпи зростання (зменшення) внутрішньої економічної вартості капіталу.

Рис. 1. Результати функціонально-матричної діагностики ефективності капіталоутворення вибірки 12 вітчизняних підприємств переробної промисловості

Джерело: розроблено автором

Результати кореляційного аналізу Спірмена підтвердили фрагментарний характер узгодженості між керованими параметрами та результативними показниками процесів капіталоутворення (табл. 1). У межах вибірки не виявлено стабільних і відтворюваних кореляційних зв'язків, які б одночасно пояснювали динаміку накопичення, трансформації та конвертації капіталу. Натомість зафіксовано локальні та контекстно зумовлені зв'язки, які проявляються лише у межах окремих процесних конфігурацій і не можуть бути екстрапольовані на всю сукупність підприємств.

Таблиця 1

ПЕРЕХРЕСНА УЗГОДЖЕНІСТЬ ПАРАМЕТРІВ X В АСПЕКТІ МАТРИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Шкала для $ \rho $	M1		M2		M3	
	Накопичення Y_1	Трансформація Y_2	Накопичення Y_3	Конвертація Y_4	Трансформація Y_2	Конвертація Y_5
0,00 — 0,19	X4, X5					
0,20 — 0,39	X1, X2, X15, X17	X3, X5, X8, X10, X13, X15	X2, X3, X4, X5, X6, X13, X15, X18	X2, X6, X7, X9, X10, X12, X17, X18	X3, X5, X8, X10, X13, X15	X2, X6, X7, X10, X17, X18
0,40 — 0,59	X18		X17	X3, X4, X5, X13, X16		X1, X3, X4, X5, X13, X16
0,60 — 0,79		X16	X1	X1	X16	
0,80 — 1,00						

Примітка: відбір перехресної узгодженості параметрів X зроблено відповідно до умови, що значення результатів кореляції Спірмена $|\rho| \geq 0,30$ (за умови p-value $\leq 0,05$). У такому контексті:

$|\rho| = 0,30-0,39$ — мінімально достатня основа для економічної інтерпретації;

$|\rho| \geq 0,40$ — стійка узгодженість, яка має економічний зміст;

$|\rho| \geq 0,60$ — сильна процесна відповідність.

Напівжирним шрифтом позначено X, значення яких відповідають умові p-value $\leq 0,05$, $|\rho| < 0,30$.

Умовні позначення:

Y_1	темпи зростання (зменшення) середньорічної балансової величини операційних активів;	X_8	зміна частки бюджету витрат на розвиток персоналу у загальному бюджеті витрат на розвиток;
Y_2	темпи зростання (зменшення) продуктивності операційних активів;	X_9	зміна частки бюджету витрат на цифровізацію діяльності у загальному бюджеті витрат на розвиток;
Y_3	темпи зростання (зменшення) середньорічної балансової величини активів;	X_{10}	зміна частки бюджету витрат на R&D у загальному бюджеті витрат на розвиток;
Y_4	спред прибутковості (збитковості) капіталу;	X_{11}	зміна частки бюджету витрат на маркетинг, рекламу та PR у загальному бюджеті витрат на розвиток;
Y_5	темпи зростання (зменшення) внутрішньої економічної вартості капіталу;	X_{12}	темпи зростання (зменшення) частки інноваційної продукції у загальній величині виручки від реалізації продукції;
X_1	темпи зростання (зменшення) середньорічної величини нерозподіленого прибутку;	X_{13}	темпи зростання (зменшення) частки ринку;
X_2	темпи зростання (зменшення) бюджету капітальних інвестицій;	X_{14}	частка кредитів у фінансуванні активів;

X ₃	темпи зростання (зменшення) бюджету витрат на розвиток персоналу;	X ₁₅	темпи зростання (зменшення) витрато-місткості продукції;
X ₄	темпи зростання (зменшення) бюджету витрат на цифровізацію діяльності;	X ₁₆	темпи зростання (зменшення) чистого доходу до попереднього року;
X ₅	темпи зростання (зменшення) бюджету витрат на R&D;	X ₁₇	сукупний середньорічний темп зростання (зменшення) чистого доходу за попередні 3 роки.
X ₆	темпи зростання (зменшення) бюджету витрат на маркетинг, рекламу та PR;	X ₁₈	темпи зростання (зменшення) бюджету розвитку підприємства.
X ₇	зміна частки бюджету капітальних інвестицій у загальному бюджеті витрат на розвиток;		

Джерело: розраховано та сформовано автором

Це підтверджує, що ефективність капіталоутворення не формується через універсальні фактори впливу, а є результатом специфічної комбінації управлінських рішень та структурних умов розвитку.

Узагальнення результатів матричної та кореляційної діагностики дозволило виявити стійку закономірність суть якої полягає в тому, що навіть за позитивних фінансових результатів відсутність узгодженості між ключовими процесними вимірами призводить до формування прихованих процесних обмежень, які знижують відтворювальну спроможність капіталу у середньо- та довгостроковій перспективі. Водночас підприємства, у яких спостерігається відносна синхронізація темпів накопичення, трансформації та конвертації капіталу, демонструють більш стабільні процесні режими та вищу стійкість до зовнішніх шоків, незалежно від рівня поточної прибутковості.

Отримані результати підтверджують практичну релевантність запропонованого методичного підходу, оскільки він дозволяє виявляти неочевидні процесні дисбаланси, які не фіксуються традиційними показниковими методами аналізу. Саме ця властивість функціонально-матричної діагностики створює основу для подальшого формування управлінських рішень, спрямованих не на механічне нарощування окремих показників, а на цілеспрямовану синхронізацію процесів капіталоутворення.

Дискусія. Отримані результати функціонально-матричної діагностики дозволяють уточнити та розширити існуючі у науковій літературі уявлення про ефективність капіталоутворення на рівні підприємства. На відміну від домінуючих підходів, у межах яких ефективність інтерпретується переважно через рівень прибутковості, рентабельності або зростання вартості бізнесу, результати дослідження свідчать про доцільність її розгляду як процесної характеристики, що формується у результаті взаємодії та узгодженості ключових економічних процесів. Результати проведеного дослідження дозволяють дійти висновку про відсутність однозначного зв'язку між фінансовою результативністю та якістю перебігу процесів капіталоутворення, що ставить під сумнів поширене припущення про тотожність прибутковості та ефективності. У межах вибірки всі підприємства демонструють здатність формувати фінансовий результат і створювати вартість, однак водночас характеризуються різним ступенем узгодженості між накопиченням, трансформацією та конвертацією капіталу. Це означає, що позитивні фінансові показники можуть співіснувати з прихованими процесними дисбалансами, які не

фіксуються традиційними індикаторами, але обмежують відтворювальну спроможність капіталу у довгостроковій перспективі.

Результати кореляційного аналізу Спірмена підтверджують обмеженість факторного підходу до пояснення ефективності капіталоутворення на підприємстві. У дослідженні не виявлено універсального набору керованих параметрів, вплив яких був би стабільним і відтворюваним для всієї сукупності підприємств. Натомість зафіксовано локальні та контекстно зумовлені кореляційні зв'язки, що проявляються лише у межах окремих процесних конфігурацій. Такий результат свідчить не про слабкість емпіричної бази, а про структурну складність самого процесу капіталоутворення, у якому ефект окремих факторів визначається їх місцем у загальній процесній логіці розвитку підприємства.

У ході дослідження визначено, що ідентифікована асинхронність між процесами накопичення, трансформації та конвертації капіталу має різну економічну природу та різні напрями прояву. Це дозволяє уточнити уявлення про асинхронність не як про аномалію або негативне відхилення, а як про типову форму організації процесів розвитку, зумовлену управлінськими пріоритетами, стадією життєвого циклу та стратегічною орієнтацією підприємства. У цьому контексті ефективність капіталоутворення постає не як стан рівноваги, а як здатність підприємства управляти асинхронністю, мінімізуючи її деструктивні наслідки та використовуючи потенціал процесної взаємодоповнюваності.

Отримані результати дослідження дозволяють розширити дискусію щодо ролі управлінської логіки та бізнес-філософії у формуванні економічних результатів. На відміну від підходів, які зосереджуються на інструментах або ресурсах, запропонований методичний підхід показує, що саме спосіб узгодження процесів, зокрема, пріоритетність окремих контурів капіталоутворення, визначає характер і напрям асинхронності. Це пояснює, чому за однакових зовнішніх умов і схожих ресурсних обмежень підприємства формують принципово різні процесні конфігурації та демонструють різну якість ефективності капіталоутворення. З практичної точки зору отримані результати підтверджують доцільність переходу від оцінювання ефективності капіталоутворення як набору показників до її діагностики як системи взаємопов'язаних процесів. Запропонований функціонально-матричний підхід дозволяє виявляти приховані процесні обмеження, які не відображаються у фінансовій звітності, але мають критичне значення для стратегічного управління розвитком підприємства. Саме ця властивість створює передумови для формування управлінських рішень, орієнтованих не на механічне підвищення окремих показників, а на цілеспрямовану синхронізацію процесів капіталоутворення відповідно до конкретної управлінської логіки.

Висновки. У даній науковій статті представлено результати розробленого та апробованого процесно орієнтованого методичного підходу до оцінювання ефективності капіталоутворення на підприємствах, який базується на інтеграції функціональних, матричних та динамічних аналітичних моделей. На відміну від традиційних показникових підходів, запропонований підхід дозволяє розглядати ефективність не як результативний підсумок діяльності, а як характеристику якості перебігу та узгодженості процесів накопичення, трансформації та конвертації капіталу. Результати емпіричного дослідження 12 підприємств переробної промисловості України підтвердили, що ефективність капіталоутворення має процесно

неоднорідний характер і не зводиться до рівня прибутковості або зростання вартості бізнесу. Встановлено, що навіть за позитивних фінансових результатів підприємства можуть формувати приховані процесні дисбаланси, які знижують відтворювальну спроможність капіталу у середньо- та довгостроковій перспективі. Це обґрунтовує доцільність використання функціонально-матричної діагностики як інструменту раннього виявлення таких обмежень. Використання кореляційного аналізу Спірмена як допоміжного аналітичного інструменту підтвердило відсутність універсальних факторів ефективності капіталоутворення та виявило локальний, контекстно зумовлений характер зв'язків між керованими параметрами та результативними показниками процесів. Отримані результати свідчать, що ефективність капіталоутворення на підприємстві формується не через інтенсивність окремих факторів, а через їх структурну узгодженість у межах конкретних процесних конфігурацій.

Практична значущість запропонованого підходу полягає у можливості його використання для діагностики процесних обмежень розвитку підприємств та формування управлінських рішень, орієнтованих на синхронізацію ключових контурів капіталоутворення відповідно до управлінської логіки і стратегічних пріоритетів розвитку. Перспективи подальших досліджень в даному тематичному напрямку пов'язані з розширенням застосування процесного підходу до обґрунтування механізмів забезпечення ефективності капіталоутворення, адаптованих до різних типів процесних профілів, а також з поглибленням аналізу динамічної узгодженості процесів у довгостроковому вимірі.

Література

1. Modigliani F., Miller M. H. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*. 1958. Vol. 48, No. 3. P. 261–297.
2. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. 12th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2020. 976 p.
3. Damodaran A. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. 3rd ed. Hoboken : John Wiley & Sons, 2012. 992 p.
4. Rappaport A. Creating Shareholder Value: A Guide for Managers and Investors. New York: Free Press, 1997. 224 p.
5. Буханець В. В. Стратегічна логіка капіталізації підприємства. *Стратегія підприємства у постіндустріальному світі: монографія / За ред. А. П. Наливайка та О. М. Гребешкової*. К.: КНЕУ, 2017. 418 с. С. 224–237.
6. Магдалюк О. В. Сучасні методичні підходи до оцінювання капіталу підприємства. *Економіка та підприємництво*. 2019. № 42. С. 85–97.
7. Мельник О. В. Капіталізація підприємств: теорія та практика : монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець Панькова А. С., 2020. 428 с.
8. Рябікіна К. Г. Ефективність управління капіталом підприємств: монографія. Кривий Ріг : Видавництво «Діонат» (ФОП Чернявський Д. О.), 2019. 200 с.
9. Турило А. А. Теоретико-методологічні засади визначення сутності і оцінки капіталізації підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Випуск 1. Т. 2. С. 159–162.
10. Мозговий, О., Руденко-Сударєва, Л., Шевченко, Ю., Яценко, О., & Чжоу, В. Чинники вибору інвестиційних моделей азійських компаній у площині реалізації глобальних бізнес-ініціатив. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2023, 2(49), 149–162. <https://doi.org/10.55643/fcapter.2.49.2023.4000>

11. Hrynychak N., Yatsenko O., Bulatova O., Ptashchenko O. Problems relating to the statistical research of the national market of logistics services in war conditions. *Statistics in Transition new series*, vol. 24, 2023, 1, pages: 13–28. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-002>.

12. Шевчук Н. В. Стратегічні аспекти формування фундаментальної вартості підприємств. *Проблеми та перспективи ринково-орієнтованого управління підприємствами: теорія, методологія, практика* : Колективна монографія. К.: Національний університет «Київо-Могилянська Академія», СТПРЕС, 2015. 534 с. С. 147–160.

References

1. Modigliani, F., & Miller, M. H. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, 48(3), 261–297.

2. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance* (12th ed.). New York: McGraw-Hill Education.

3. Damodaran, A. (2012). *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset* (3rd ed.). Hoboken: John Wiley & Sons.

4. Rappaport, A. (1997). *Creating Shareholder Value: A Guide for Managers and Investors*. New York: Free Press.

5. Bukhanets, V. V. (2017). Strategic logic of enterprise capitalization. In A. P. Nalyvaiko & O. M. Hrebeshkova (Eds.), *Enterprise Strategy in the Post-Industrial World* (pp. 224–237). Kyiv: KNEU.

6. Mahdaliuk, O. V. (2019). Modern methodological approaches to enterprise capital valuation. *Economics and Entrepreneurship*, 42, 85–97.

7. Melnyk, O. V. (2020). *Enterprise Capitalization: Theory and Practice*. Kamianets-Podilskyi: Pankova A. S. Publisher.

8. Riabykina, K. H. (2019). *Efficiency of Enterprise Capital Management*. Kryvyi Rih: Dionat Publishing House.

9. Turylo, A. A. (2013). Theoretical and methodological foundations of defining the essence and assessment of enterprise capitalization. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*, 1(2), 159–162.

10. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. (2023). Factors for choosing of investment models by asian companies in the implementation area of global business initiatives. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(49), 149–162. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4000>

11. Hrynychak N., Yatsenko O., Bulatova O., Ptashchenko O.(2023). Problems relating to the statistical research of the national market of logistics services in war conditions. *Statistics in Transition new series*, vol. 24, 1, pages: 13–28. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-002>.

12. Shevchuk, N. V. (2015). Strategic aspects of forming the fundamental value of enterprises. In *Problems and Prospects of Market-Oriented Enterprise Management: Theory, Methodology, Practice* (pp. 147–160). Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy, ST-PRESS.

Стаття надійшла 16.10.2025; прийнята до друку 07.02.2026 року